

Jonathan Culler

L'Essentiel de l'Arbitraire: Saussures *Glas*

For læseren af Saussure minder *Glas* [*Glas rings a bell*] om noget, der bliver anført i en central del af *Cours de Linguistique générale*, del I, kapitel I, »Nature du signe linguistique,« underafsnit to, »Premier principe, l'arbitraire du signe«:

»Ord som de franske *fouet* ('piske') eller *glas* ('ringe') kan i visse ører have en suggestiv klang, men for at se, at de ikke oprindeligt havde denne karakter, er det tilstrækkeligt at gå tilbage til deres latinske former.«¹

Selv om man næppe kan anse dette afsnit for kilden til Derridas *Glas*², eftersom Derrida finder og underminerer andre forekomster af ordet i de tekster han beskæftiger sig med, kunne man godt sige, at dette afsnit hos Saussure – ved på en gang at bekræfte og problematisere, ved at aflede en suggestiv klang fra arbitrære former – rejser det spørgsmål der er afgørende for *Glas*, nemlig om inddragelsen af lydes suggestivitet og den rette teoretiske ramme til at give sig i kast med dette fænomen. Derved bringer dette afsnit os direkte til afgørende spørgsmål omkring sprog, betydning, lyd og læsning, som gør den tosidede virksomhed af *Glas* levende.

Derrida anfører dette Saussure-afsnit efter at have fulgt *glas*' spor tilbage dets latinske forfædre: *classicus*, *classis*, *classum*; klasser, klassifikation, klassisk, sammenkaldelse, trompetfanfare og lyden af klokker. »Klokken

-
1. »Des mots comme 'fouet' ou 'glas' peuvent frapper certaines oreilles par une sonorité suggestive, mais pour voir qu'elles n'ont pas ce caractère dès l'origine, il suffit de remonter à leur formes latines ...« Ferdinand de Saussure: *Cours de linguistique générale*, (redigeret af Tullio de Mauro), Paris 1973, p.102. Herefter forkortet *Cours*. Engelsk udgave: Ferdinand de Saussure: *Course in General Linguistics* (oversat af Wade Baskin), London 1974, p. 69. Herefter forkortet *Course*.
  2. Jacques Derrida: *Glas*, Paris 1974. Engelsk udgave: *Glas*, Lincoln 1986. Henvisninger i det følgende: (*Glas* fransk udg./engelsk udg.).

[glas] oprirrer til en grammatologisk læsning af Saussure,³ specielt af den side der handler om tegnets arbitrære natur hvor »eksemplet omkring glas opstår som ved et tilfælde⁴ (*Glas* 105/90-1). ‘Glas’ opstår som en postuleret indsigelse mod tesen om det sproglige tegns arbitrære natur, eller i det mindste mod den idé at det betegnende (*signifiant*) er »umotiveret’ i forhold til det betegnede (*signifié*).⁵ Her er afsnittet fra *Course*:

»Onomatopoietika kunne tages til indtægt for den opfattelse at valget af *signifiant* [det fysiske tegn] ikke altid er arbitrært. Men onomatopoietika er aldrig organiske elementer af et sprogsystem. I øvrigt er deres antal langt mindre end man tror. Ord som de franske *fouet* (‘piske’) eller *glas* (‘ringe’) kan i visse ører have en suggestiv klang, men for at se, at de ikke oprindeligt havde denne karakter, er det tilstrækkeligt at gå tilbage til deres latinske former (*fouet* stammer fra *fagus* (‘bøgetræ’) og *glas* fra *classicum* (‘lyden af en trompet’). Karakteren af deres nutidige lyd, eller rettere sagt den karakter, de tillægges, er et tilfældigt resultat af den fonetiske udvikling.

Hvad angår virkelige onomatopoietika (for eksempel *glou-glou* (‘gurgle’), *tic-tac* (‘tik-tak’)), er de ikke alene begrænsede i antal, men de er også i nogen grad valgt arbitrært, for de er kun tilnærmelsesvis og halvvejs konventionelle efterligninger af visse lyde.⁶

Og hvad mere er, eftersom disse onomatopoietika bliver draget ind i den fonologiske og morfologiske udvikling, som andre ord gennemgår, »har de mistet noget af deres oprindelige karakter for at antage karakteren af et alment sprogligt tegn der er umotiveret«. ⁷

I en fængslende analyse af dette afsnit (seks sider som jeg anmoder læsere om at studere grundigt *in toto* (*Glas* 106-112/90-95)) lægger Derrida

---

3. »Le glas acharne une lecture grammatologique de Saussure.«

4. »comme par hasard, surgit l'exemple de glas.«

5. »'immotivé' par rapport au signifié.«

6. »On pourrait s'appuyer sur les onomatopées pour dire que le choix du signifiant n'est pas toujours arbitraire. Mais elles ne sont jamais des éléments organiques d'un système linguistique. Leur nombre est d'ailleurs bien moins grand qu'on ne le croit. Des mots comme *fouet* ou *glas* peuvent frapper certaines oreilles par une sonorité suggestive; mais pour voir qu'elles n'ont pas ce caractère dès l'origine, il suffit de remonter à leur formes latines (*fouet* derive de *fagus*, »hêtre.« *glas* de *classicum*); la qualité de leur sons actuels, ou plutôt celle qu'on leur attribue, est un résultat fortuité de l'évolution phonétique.

Quant aux onomatopées authentiques (celles du type *glou-glou*, *tic-tac*), non seulement elles sont peu nombreuses, mais leur choix est déjà en quelque mesure arbitraire, puisqu'elle ne sont que l'imitation approximative et à demiconventionnelle de certains bruits. « (Cours p.101-2/ *Course*, p.69).

7. »elles ont perdu quelque chose de leur caractère premier pour revêtir celui du signe linguistique en général, qui est immotivé« (*Cours* p.102/ *Course* p.69).

mærke til den tvivlsomme påstand om at vide hvad 'virkelige' onomatopoi-etika er, hvilket i nogle tilfælde ville kræve en identificering af en rent imitativ oprindelse der ligger før den fonetiske og morfologiske udvikling, og i andre tilfælde, for de uvirkelige, illusoriske onomatopoi-etika, ville det kræve en placering af en afgørende identitet (sandheden af *glas*) førend den tilfældige udvikling, der skaber et onomatopoi-etisk indtryk. Endvidere bruger påstanden om, at onomatopoi-etika ikke udgør »organiske elementer af et sprogsystem,« på en kvasi-tautologisk måde definitionen af det sproglige tegn som arbitrær til at skelne elementer, der virkelig tilhører systemet fra dem, der ikke tilhører det. Men siden vi på den ene side ser, at almindelige ord kan blive onomatopoi-etiske, og på den anden at onomatopoi-etika kan blive almindelige ord (i begge tilfælde som følge af den sproglige udvikling), bryder distinktionen mellem, hvad der hører til systemet, og hvad der ikke gør, sammen. Og, skriver Derrida, »eftersom indragelsesprocessen altid allerede er begyndt, og den hverken er et tilfælde eller noget udenfor systemet, ved dommerne, de såkaldte vogtere af systematiske kriterier, ikke længere, hvad der hører til hvad og til hvem.«⁸

Men det forekommer som om Saussure påstår at vide det, og i stedet for at interessere sig for »de kontaminerede effekter af onomatopoi-etiske og af vilkårlige tegn«⁹ (*Glas* 108/93) virker han besluttet på for enhver pris at bevare tesen omkring tegnets grundlæggende arbitrære natur, en ren og fundamental vilkårlighed hvis tilfældige kontamination bliver sat til side som værende ubetydelig, skønt muligheden for kontamination i virkeligheden, som Derrida ræsonnerer, viser, at det arbitrære ikke var rent til at begynde med. Men kan udelukkelsen af kontaminationen nogen sinde lykkes? »Hvad bliver der tilbage af sprogets interne system, af 'de organiske elementer af et sprogsystem,' når det er blevet rensset, frataget alle disse kvaliteter, disse erhvervede egenskaber, denne udvikling?«¹⁰ (*Glas* 108/94). Faktisk skaber eksemplerne fremført af Saussure kun yderligere tvivl omkring muligheden for at skelne systemet fra tilfældige virkninger. »Eksemplerne er for dårligt eller for godt valgte.« Der er ingen empirisk stringens ved disse bestemte eksempler: på den ene side kalder ingen *fouet* eller *glas* for virkelige onomatopoi-etika – påstanden er kun at de »kan have en suggestiv klang i visse ører« – og på den anden side synes den imitative effekt frem for alt at være fremkaldt af og i eksemplificeringens figurative diskurs: ordene *fouet* og

8. »comme 'l'entraînement' a toujours déjà commencé, qu'il n'est ni un accident ni un dehors du système, les juges, les soi-disant détenteurs des critères systématiques, ne savent plus ce qui appartient à quoi et à qui« (*Glas* 107/93).

9. »des effets d'onomatopée ou d'arbitraire contaminée.«

10. »Que restera-t-il du système interne de la langue, des 'éléments organiques d'un système linguistique', quand on l'aura purifié, dépouillé de toutes ses qualités, de ces attributions, de cette évolution?«

glas »lyder måske« som piskesmæld og klokkeklang, og det er derved – at ordene kan siges at optræde som objekterne optræder – mere end i nogen lighed mellem lyden af en klokke og lyden af ordet *glas*, at der er en lighed. »Man undrer sig over, hvorfor Saussure valgte disse ‘ord’ som eksempler på formodede onomatopoietika«,¹¹ skriver Derrida (*Glas* 107/93).

Hvorfor valgte Saussure disse eksempler? Det der slår enhver, som undersøger dette spørgsmål, er, at det gjorde han ikke. Der er ingen fortilfælde til dem i nogen af de studerendes notater, som redaktørerne Bally og Sechaye brugte til at konstruere *Course* med, eller i Saussures egne papirer. Disse eksempler er konstrueret af redaktørerne af *Course*, der, kan man tænke sig, var tilfredse med de elegante vendinger, som de havde produceret: piske og klokker er så meget mere slående end Saussures svage eksempel, det latinske *pluit*, »det regner.«

De mest fuldstændige notater til diskussionen af onomatopoietika er Emile Constantins, men hans notater til hvad der blev et helt afsnit i *Cours*, lyder som følger:

»I forbindelse med dette er der spørgsmålet om onomatopoietika (ord hvis lyd har noget, som kan fremkalde selve den ide, som de skal repræsentere). Valget, siger man, er her ikke arbitrært. Her ville der faktisk være en intern forbindelse. Man overdriver generelt antallet af onomatopoietika betydeligt. For eksempel siges det undertiden at *pluit* repræsenterer lyden af regnvejlr, men hvis man går et lille stykke længere tilbage, bliver det klart at dette ikke er tilfældet (tidligere *plovit*, etc.).«¹²

De to andre sæt notater som refererer til dette emne, Josephs og Dégalliers, bruger det samme eksempel. Ingen af notaterne nævner *fouet* eller *glas*, ingen taler om ‘tilfældige’ resultater af den fonetiske udvikling, ej heller

---

11. »On se demande pourquoi Saussure a choisi ces ‘mots’ comme exemples d’onomatopées présumées.«

12. Standardkilden til de studerendes notater er den kritiske udgave af Rudolf Engler (red.): *Saussure, Cours de linguistique générale*, Wiesbaden 1967. Jeg henviser til denne udgave på følgende måde »Engler x, y, z,« hvor x = sidetal, y = spalten (Constantin er for det meste spalte fem), og z = segment nummer. Denne passage er Engler 156, 5, 1147-50. Imidlertid er det lettere at følge Constantins notater i Ferdinand de Saussure: *Troisième Cours de linguistique générale (1910-1911), d’après les cahiers d’Emile Constantin (1993)* (red. og oversat af Eisuke Komatsu og Roy Harris), Oxford 1993, som også indeholder en engelsk oversættelse. Jeg bruger denne udgave og benævner den *Troisième*.

»À ce propos il y a la question des onomatopées (mots qui dans leur son ont quelque chose qui peut rappeler le concept même qu’ils doivent représenter). Le choix, dira-t-on, ici n’est pas arbitraire. Ici il y aurait bien lien intérieur. On exagère en général beaucoup le nombre des onomatopées. On dit parfois que *pluit* représente le bruit de la pluie, mais si l’on remonte un peu plus haut, on voit qu’il n’en est rien: précédemment: *plovit*, etc.« (*Troisième* p.77).

taler nogen om »onomatopées authentiques.« Saussures pointe omkring det, som redaktørerne kalder »virkelige onomatopietika,« synes at være, at han ikke benægter eksistensen af onomatopietika: »Men det er klart at vi har nogle af disse: tik-tak, glub-glub, men de drukner i den grad i mængden, at de glider ind under de almindelige ords regime«. ¹³ (Engler 156, 2, 1152-6.) I deres forsøg på at gøre, hvad de antager at være Saussures betragtning, emfatisk – at motivationerne af onomatopietika ikke forandrer tegnets grundlæggende natur – introducerede redaktørerne eksempler og formuleringer, der spænder ben for sig selv og, som Derrida viser, underminerer de pointer, som de tilsyneladende forsøger at hævde. Teksten synes at overdrive for at beskytte tegnets fundamentale vilkårlighed og afviser som følge deraf onomatopietika som en del af sprogsystemet.

Derrida spørger, om eksemplerne på motivation og demotivation, som opstår med opbygningen og nedbrydningen af onomatopietika, tværtimod ikke skulle få en til at tænke på en anden måde over sprogsystemet og den ramme, det synes at påtvinge, hvor noget siges at være indenfor og andet udenfor. Er virkningerne af motivation og naturalisering ikke, at de ødelægger muligheden for at skelne mellem, hvad der er inden for og uden for sprogsystemet? Hvad hvis spillet mellem remotivation og lighed

»bevirkede at sprogets interne system ikke eksisterer, eller at man aldrig bruger det, eller at man i det mindste kun bruger det samtidig med, at man kontaminerer det, og denne kontamination er uundgåelig, altså regulær og 'normal,' udgør en del af systemet og dets måde at fungere på, udgør en del af det, det vil desuden sige, at det gør systemet, somudgør helheden, til en del af en større helhed end det selv« ¹⁴ (*Glas* 109/94).

Denne dekonstruktion af antagelsen af et system som er baseret på udelukkelsen af motivation fra sprogets mekanismer, indleder den form for jagt på tegn, som Derrida udfører i *Glas*, hvor enhver form for »efterligning uden imitation« – forbindelse, sammenklumpning, transplantering, »*contiguité gluante*,« og frem for alt omdannelsen af ord til egennavn – bliver anført og udforsket som en tekstuel mekanisme. På den måde peger *Glas* mod en

---

13. »Mais il est évident que nous en avons: tic-tac, glou-glou, etc. mais tellement noyés dans la masse qu'ils passent sous le régime des mots quelconques.«

14. »faisait que le système interne de la langue n'existe pas ou que l'on ne s'en serve jamais ou que du moins l'on ne s'en serve qu'en le contaminant et que cette contamination soit inévitable, donc régulière et 'normal,' fasse partie du système et de son fonctionnement, en fasse partie, c'est-à-dire aussi bien fasse de lui, qui est le tout, une partie d'un tout plus grand que lui.«

sprogvidenskab der ikke er en tegnets sprogvidenskab: »Klokkerne sådan som vi har hørt dem, ringer for betydningens, meningens og udtrykkets (*signifiant*) endeligt«¹⁵ (*Glas* 39/31). Dette er motivationens sprogvidenskab der ikke kan defineres ved hjælp af tegn.

Hvis vi går tilbage til notaterne ud fra hvilke *Cours de linguistique générale* blev konstrueret, hjulpet af Derridas kritik af det standpunkt der er udviklet i det publicerede *Course*, finder vi overraskende nok en argumentationskæde, der slet ikke er fremmed i forhold til det, Derrida foreslår. I sin tredje række af forelæsninger (ifølge de studerendes notater) bevægede Saussure sig hurtigt fra sin redegørelse for tegnets vilkårlighed (i »Det Sproglige Tegns Natur«) til et andet kapitel der bærer titlen »Absolut og Relativ Vilcårlighed i Sprogsystemet«¹⁶ (*Troisième* 85). Dette er et kapitel der er blevet forsømt af Saussures læsere, da det i det publicerede *Course* er taget ud af Del 1, »Generelle Principper«, og henvist til slutningen af Del 2, »Synkroniseret Sprogvidenskab«, efter kapitlerne om sproglige enheder, sproglig identitet, syntagmatiske og paradigmatiske relationer og det afgørende kapitel om sproglig værdi. I det publicerede *Course* fremtræder diskussionen om absolut og relativ vilcårlighed som en eftertanke, ikke engang som et særskilt kapitel, men som den sidste del i et kapitel der bærer titlen »Et Sprogs Mekanisme«, hvor det bliver præsenteret som en anden vinkel på sproglige mekanismer: »Det fundamentale princip omkring tegnets vilcårlighed *forhindrer ikke*, at man i ethvert sprog kan skelne det, som er radikalt arbitrært, d.v.s. umotiveret, fra det, der kun er relativt arbitrært.«¹⁷ (180/131, min fremhævelse). Denne diskussion bliver præsenteret, som om den indebærer en skelnen som tegnets fundamentale natur ikke forhindrer, men som, underforstået, ikke er vigtig for systemets grundlæggende natur. Men i notaterne til forelæsningerne bliver det præsenteret som fundamentalt i den logiske udvikling af argumentet, der fører os fra det princip at relationen mellem *signifiant* og *signifié* er »radicalement arbitraire« – det vil sige radikal i sin rod – til begrebet om værdi (baseret på forskel) og til beskrivelsen af sprogsystemet, som overraskende er baseret på motivation. »Alt hvad der gør et sprog til et system eller en organisme, må gribes an ud fra den synsvinkel, som man almindeligvis sjældent anlægger: som en *begrænsning af vilcårlighed* i forhold til ideen«¹⁸ (*Troisième* 87, Constantins fremhævelse; Engler 301,5,2108). Langt fra at være en mulighed man kun ikke er

---

15. »Les glas, tels que nous les aurons entendus, sonnent la fin de la signification, du sens et du signifiant.«

16. »L'arbitraire absolu et l'arbitraire relatif dans la langue.«

17. »Le principe fondamental de l'arbitraire du signe *n'empêche pas* de distinguer dans chaque langue ce qui est radicalement arbitraire, c'est à dire immotivé, de ce qui ne l'est que relativement.«

forhindret i at forfølge, bliver denne tankegang præsenteret som én der er påbudt af sprogsystemets natur, til trods for den kendsgerning at den stort set er blevet forsømt. (Den bliver stadig i den grad forsømt.)

En version af denne nøglesætning forekommer i den publicerede *Course*: »Jeg er overbevist om, at alt hvad der vedrører et sprog som et system, må gribes an ud fra dette synspunkt, som næsten ikke har fået lingvisternes opmærksomhed: begrænsningen af vilkårligheden« (*Course* p.133). Men siden denne sætning ikke forekommer før efter diskussionerne om syntagmatiske og forbundne relationer samt sproglig værdi, har den forekommet underordnet, eller i bedste fald som et alternativ der ikke behøver at blive forfulgt, da den (til trods for den stærke påstand) er blevet anset for kun at angå en begrænset del af ordforrådet (*dix* ('ti') er arbitrært; *dix-neuf* ('nitten') er motiveret). Efter denne rungende erklæring om at vi skal tænke på sprog ud fra synspunktet af begrænsningen af vilkårlighed, kommer redaktørerne omgående med en forklarende bemærkning: »det er lykkedes ånden at indføre et ordens- og regularitetsprincip i visse dele af mængden af tegn, og dette er den relative motivations rolle«¹⁹ (182/133). På denne måde gør redaktørerne det meget plausibelt at behandle motivationen som et mindre betydningsfuldt princip der arbejder i visse dele af systemet – måske dele af ordforrådet – snarere end det Saussure erklærer det for at være: det perspektiv ud fra hvilket alt hvad der gør et sprog til et system, skal gribes an. Og kommentatorer har fulgt redaktørernes eksempel ved at nedprioritere dette princip eller perspektiv. Roy Harris, mere frimodig end de fleste, fastholder i sin *Reading Saussure*, at forskellen på absolut og relativ vilkårlighed »er et kneb, der tjener det primære formål at fastholde det 'første princip' [om tegnets vilkårlighed] for enhver pris.«²⁰ Jeg medgiver, at jeg i min bog om Saussure også antager diskussionen om absolut og relativ vilkårlighed for at være en indrømmelse til den indlysende kendsgerning, at nogle leksikalske artikler er motiverede i relation til andre, men ikke som et punkt der har megen indflydelse på sprogsystemets natur i sig selv, eftersom disse andre tegn med hvilke de relativt motiverede er forbundet, selv er arbitrære tegn.²¹ Det afgørende punkt kan fremstilles på en simpel måde: for Saussure er tegnet grundlæggende arbitrært, men sprogsystemet er et system af motivation, og de to principper er indbyrdes afhængige. (Man kunne driste sig til at, foreslå at dette også er Derridas opfattelse, uafhængigt opnået og dramatisk

18. »Tout ce qui fait de la langue un système ou un organisme demande d'être abordé sous ce point de vue, où on ne l'aborde guère en général: comme une *limitation de l'arbitraire* par rapport à l'idée.«

19. »l'esprit réussit à introduire un principe d'ordre et de régularité dans certaines parties de la masse des signes, et c'est le rôle du relativement motivé.«

20. Roy Harris: *Reading Saussure. A critical commentary on the Cours de linguistique générale*. London 1987, p.133.

fremstillet i *Glas*.) Det er fordi relationen mellem *signifiant* og *signifié* er umotiveret at *la langue* bliver et motivationssystem. Og *la parole* ligeledes, synes *Glas* at tilføje.

I notaterne gør Saussure det klart, at han ikke tilslutter sig det princip foreslået af de kommentarer om onomatopoietika som Derrida tager op, om at oprindelsen af et tegn bestemmer dets natur: i udviklingen af fransk ud fra latin er det latinske *inimicus* motiveret (*in+amicus*), men det franske *ennemi* som udviklede sig deraf »henviser ikke til noget. Det er vendt tilbage til det absolut arbitrære, som uder alle omstændigheder er den elementære betingelse for sproglige tegn«²² (*Troisième* 88; Engler 303, 4, 2122). Derrida ville med rette sige, at vilkårlighed ikke kan kaldes absolut, hvis det opstod ud fra motivation og altid er åben for re-motivation. Men Saussures '*absolu*' skal forklares differentielt som kontrast til 'relatif': vilkårlighed er den fundamentale betingelse for tegn, og i et sprogs synkrone tilstand vil nogle være fuldstændig (absolut) arbitrære (umotiverede), hvorimod andre vil være relativt motiverede, selv om den del vil ændre sig med sprogets udvikling. Der er, påstår Saussure, hundredvis af eksempler der ligner *ennemi*, og som er forbundne med udviklingen af absolut umotiverede tegn ud fra motiverede tegn. »Hele den bevægelse, som evolutionen repræsenterer for sproget, kan sammenfattes i en bevægelse frem og tilbage mellem summen af henholdsvis det fuldstændig umotiverede og det relativt motiverede«²³ (*Troisième* 87; Engler 303, 4, 2122).

Saussure bringer emnet om absolut og relativ vilkårlighed på bane, ikke kun med eksempler på leksikalsk motivation (*dix+neuf=dix-neuf*), men med forskellige grammatiske og morfologiske eksempler, fra verbumtider til pluraler: »Engelske *ships* (pluralis) lægger gennem sin form op til hele serien *flags, birds, books* etc., mens *men* og *sheep* ikke lægger op til noget« (*Cours* 181/*Course* 132). Constantins notater sammenfatter disse eksempler.

---

21. Jonathan Culler: *Ferdinand de Saussure* (revideret udgave). London & Ithaca 1986, p.30.

Man kunne give andre eksempler. Françoise Gadet er undtagelsen blandt kommentatorerne. Hun introducerer begrebet relativ vilkårlighed (*arbitrariness*) i sin indledende diskussion af tegnets arbitrære væsen som en fornemmelse af vilkårlighed der »foreslår forhåndsbetingerne for etableringen af et distinkt sprogligt terræn; hele det Saussurianske foretagende er indstillet på at konstruere dette terræn gennem definitionen af forholdene mellem tegn« Françoise Gadet: *Saussure: and Contemporary Culture*, (oversat af Gregory Elliott), London 1989, p.3. Se også Akatane Suenga: »Des deux arbitraires, absolu et relatif, à un arbitraire 'primaire' – le fait linguistique et le devenir du signe chez Saussure«, in *Cahiers Ferdinand de Saussure* 52 (1999), pp. 189-200.

22. »ne fait appel à rien. Il est rentré dans l'arbitraire absolu qui est d'ailleurs la condition élémentaire des signes linguistiques.«

23. »Tout le mouvement qui représente pour la langue l'évolution peut se résumer en un va-et-vient entre la somme respective du parfaitement immotivé et du relativement motivé.«

»Man kan allerede gennem disse kontrasterende eksempler få et glimt af mange overvejelser i relation til det absolut vilkårlige eller det relativt vilkårlige. Alt hvad der gør et sprog til et system eller en organisme, må man nødvendigvis nærme sig fra denne synsvinkel, som næppe anlægges generelt: som *en begrænsning af vilkårlighed* i forhold til ideen. Implicit vil man derfor påberåbe sig det bedst mulige grundlag, da det fundamentale aspekt af det sproglige tegn er vilkårlighed. Vi vælger således ikke som grundlag det, som umiddelbart dukker op, men vi vælger som grundlag det fundamentale princip, præcis som sproget nødvendigvis har valgt dette som grundlag for alt det, det bygger op«²⁴ (*Troisième* 87).

Langt fra at udelukke motivationen fra *la langue* gør Saussure det til selve sprogsystemets princip, »*la meilleure base possible*« for at begrebsliggøre sprogets systematik. Eftersom det sproglige tegns fundamentale natur er dets vilkårlighed, er sprogsystemet, hvor meningen med ord, udtryk og sætninger til en vis grad kan udledes fra meningen af deres dele, mest at betragte som en konstruktion af en begrænsning af vilkårlighed. Og når han sammenligner sprog, foreslår Saussure, at »de sprog, hvor det umotiverede har maksimalt omfang, er mere *leksikalske*, og de, hvor det er mindst, er mere *grammatiske*«²⁵ (*Cours* 183/*Course* 133). Det er ikke, tilføjer han, fordi 'grammatik' og 'motivation' er synonyme, men »der er der noget af det samme i princippet«.²⁶ 'Grammatik,' som betyder 'system,' er motiveringen af tegn som fra roden er arbitrære og derfor tilgængelige for motivation. Motivationssystemet er det, der gør det muligt at forstå ytringer: en form man aldrig har hørt før, kan relateres til andre former og en betydning kan udledes, alene fordi sproget er et motivationssystem.

Saussures diskussion af motivation anfører mange leksikalske par, hvor den ene del er umotiveret og den anden motiveret, som *berger/vacher*, *jadis/autrefois*, *gêble/prison*. »*Ormeau* [elm], umotiveret; *poirier* [pæretre], relativt motiveret, henviser til et sameksisterende udtryk, *poire* [pære], og også til endelsen *ier*. Det forsøger at motivere sig selv«²⁷ (Engler 299, 2,

24. »On peut entrevoir déjà par ces exemples opposées autant de considérations relatives à l'arbitraire absolu ou à l'arbitraire relatif. Tout ce qui fait de la langue un système ou un organisme demande d'être abordé sous ce point de vue, où on ne l'aborde guère en général: comme *une limitation de l'arbitraire* par rapport à l'idée. Implicitement on s'appuyera sur la meilleure base possible, puisque la donnée fondamentale du signe linguistique, c'est l'arbitraire. Nous ne choisissons donc pas le premier terrain venu, mais nous prenons comme terrain le principe fondamental, de même que la langue l'a pris nécessairement comme terrain pour tout ce qu'elle construit« (*Troisième* 87).

25. »les langues dans lesquelles l'immotivé atteint son maximum sont plus *lexicologiques*, et celles où il s'abaisse au minimum, plus *grammaticales*.«

26. »mais il y a là quelque chose de commun dans le principe.«

2995). Det sidste udtryk er en slående formulering: sproget består af ord der forsøger at motivere sig selv. Er det hvad Derrida ser ske i teksten af Genet, for eksempel?

Den publicerede *Course* forfølger problemet angående *poire/poirier* og bemærker, at nogle gange, som her, er de formende elementer klare, hvori- mod der er »andre, hvis betydning er uklar eller helt fraværende. I hvilket omfang svarer således suffikset *-ot* til et meningsbærende element i det fran- ske *cachot* [fangehul]?«²⁸ (181/132). Det fortsætter så med et eksempel, der ikke er bekræftet i notaterne: »Når man sammenligner ord som *coutelas* [huggert], *fatras* [dyngel], *platras* [affald], *canevas* [lærred] etc. har man den vage fornemmelse, at *-as* er et formativt element ved substantiver, uden at man ville kunne definere det mere præcist«²⁹ (181-2/132). De redaktører der tidligere opfandt eksemplet omkring *glas*, producerer her en hel serie af ord på *as* og får en til at spekulere over, om der er en eller anden speciel faktor eller kraft, som drager dem imod navneord, der ender på *-as*. (Det er et uklart emne over hvilket spekulationer ville være særligt velkomne.) Ved at rejse spørgsmålet om identiteten af dette formative element, *-as*, forfølger *Cours* det problem, der er blevet rejst af *Glas* selv i relation til glas' andet formative element, *gl-* (*glose*, *glaieul*, *glaive*, *glaviaux*, *glaireux*, *glouton*, *glu*, *glace*, for ikke at tale om *aigle* og *sanglot*):

»

GL

Jeg siger hverken det betegnende (*signifiant*) GL, eller fonemet GL, eller grafemet GL. Mærket, det ville være bedre, hvis man forstod ordet ordentligt, eller hvis ens ører var åbne for det; så ikke engang mærket.

Det er også uklogt at sætte *le* eller *la* GL forrest eller i svingninger, at skrive det eller at artikulere det med store bogstaver. Det har ingen iden- titet, køn, grammatisk køn, giver ingen mening, er hverken en bestemt helhed eller en del løsrevet fra en helhed

gl forbliver gl«³⁰(*Glas* 137/119).

---

27. »Ormeau, immovité; *poirier*, relativement motivé, fait appel à un terme coexitant, *poire* et aussi la terminaison *ier*. Il essaie de se motiver.«

28. »il en est d'autres dont la signification est trouble ou tout à fait nulle; ainsi jusqu'à quelle point le suffixe *-ot* correspond-à un élément de sens dans *cachot*?«

29. »En rapprochant les mots tels que *coutelas*, *fatras*, *platras*, *canevas*, on as le vague senti- ment que *-as* est un element formatif propre aux substantifs sans qu'on puisse le définir plus exactement.«

30. »GL / je ne dis pas le signifiant GL, ni le phonème GL, ni le graphème GL. La marque ce serait mieux si l'on entendait bien ce mot ou si on lui ouvrait les oreilles; ni même la marque donc. / Il est aussi imprudent d'avancer ou de mettre en branle *le* ou *la* GL, de l'écrire ou de l'articuler en majuscules. Cela n'a pas d'identité, de sexe, de genre, ne fait pas de sens, ce n'est ni un tout défini, ni la partie détachée d'un tout / gl reste gl«

Gl, *ligesom -as*, er et objekt af usikker status hvor spørgsmålet om hvorvidt det overhovedet er et element, forbliver åbent. Derrida lader det være åbent samtidig med at han antyder, går jeg ud fra, at sådanne enheder/ikke-enheder, som muligvis kunne kaldes ‘tegn/mærker’, hvis det udtryk blev forstået rigtigt, er den ‘oprindelige’ lingvistiske suppe – forud for nogen definition af *signifiants*, fonemer eller grafemer – ud fra hvilken lingvistiske og diskursive enheder er dannede. *Glas* kunne siges frem for alt at være interesseret i tekstuelle effekter.

»Association er en form for klæbrig nærhed, aldrig et ræsonnement eller symbolsk henvisning; tilfældighedens lim frembringer mening, og udviklingens rytme er *små ryk*, greb og sug, sammenflikning – i enhver betydning – og en glidende gennemtrængning. I ansatsen eller inde i kolonnen«³¹ (161/142).

Hvis målet er at vise hvordan metonymisk association, det at tilfældigheden klæber, giver mening – at vise dette ved at mime det i den kritisk beskrivelseres podningsprocesser – så er det underforstået, at det er igennem de forskellige teksters arbejde, den henvisende tekst og den tekst, hvortil der henvises, i deres indbyrdes griben og sugen, at elementerne bliver artikulerede. Sausure bruger en anderledes indfaldsvinkel, som har mindre at gøre med effekterne af association i og imellem tekster end med spørgsmålet om, hvordan man afgør, hvornår noget bliver til et sprogligt element, givet hvad der synes at være gentagelser.

En lang sekvens fra Riedlingers notater om Saussures forelæsninger rejser, ved at reflektere over præfiksproblemet, spørgsmålet om, hvor langt man kan postulere sproglige elementer, når man fornemmer, opdager eller forestiller sig repetition (et problem der er specielt relevant for *Glas*). »I hvor høj grad findes der i sproget et kendt præfiks i *séparer, séduire, sélection?*«³² Situationen er langt fra klar. Det eneste bevis er »den brug, der finder sted, af dette præfiks ved kreativ analogisering: i hvilken udstrækning kan nogen bruge et *sé* i en nydannelse? (Man kan til enhver tid putte et *re* foran et ord der aldrig før har haft det!)«³³ (Engler 299, 2, 2100). Er *se* ligesom *re*? Og hvad med *gl* som synes at undgå kategorien præfiks?

---

31. »L’association est une sorte de contiguïté gluante, jamais un raisonnement ou un appel symbolique; la glu de l’aléa fait sens, et le progrès se rythme par *petites secousses*, agrippement et succions, placage—en tout les sens—et pénétration glissante. Dans l’embouchure ou le long de la colonne.«

32. »A quel point existe un préfixe connu de la langue dans *séparer, séduire, sélection?*«

33. »l’usage qui est fait de ce préfixe par l’analogie créatrice: jusqu’à quel point quelqu’un pourrait-il employer un *sé* dans une nouvelle formation? (A tout moment on place *re* devant un mot ne l’ayant jamais eu!)«

»Det er muligt, hvad sådan et præfiks angår, at der ikke er nogen bestemt mening, og at en analyse heraf kan begrænse sig til en ren morfologisk distinktion, til den vage bevidsthed om at der her er et element, man ikke kan forveksle med andre kategorier af elementer. Dette præfiks kan genkendes mere eller mindre tydeligt af sproget uden at have en bestemt mening«³⁴ (Engler 299, 2, 2100).

På andre tidspunkter, når de sproglige enheders natur diskuteres, appellerer *Course* eksplicit til kommutationstesten, som gør meningsforskel til kriteriet for sproglige enheder: modsætningsforholdet imellem ‘l’ og ‘r’ er fonematisk på engelsk, fordi der er meget få par, hvor det at sætte det ene i stedet for det andet skaber en meningsforskel som med *led/red*. Men i de afsnit af *Course* hvor disse problemer med segmentering tages op, erkender Saussure at situationen er meget mere kompliceret, at sproget ikke kun består af klare tegn, *signifiants* med forbundne *signifiées*, men også af elementer uden klar eller definerbar betydning, som systemet synes at skelne som gentagelige, bevægelige og produktive, idet de kan manipuleres til at forme nye sekvenser. For eksempel bemærker han at mens *ent-* på tysk er ligesom *re-* på fransk, (»dets grad af signifikativitet, klarhed, form og betydning er fuldstændig«³⁵), har den tyske serie *ergeben, erlernen, erwarten* på grund af sproget en status, som er meget mere tvivlsom og usikker. Riedlingers notater refererer – dette er afslutningen på en lang sekvens der ikke kom med i den publicerede *Course*, og som giver os sekvensen i *-as* i stedet –

»Det [sproget] føler, at *er-* er af samme karakter som *ent-* (i hvert fald ikke af samme karakter som *geben* ‘at give’), *uden* det er *i stand til* at give det den fulde mening, som et separat ord ville have. Derfor kan sprogsystemet have en fornemmelse af eksistensen af disse præfikser i en meget forskellig grad, og det er i forhold til omfanget af denne *fornemmelse*, at de er en realitet for sproget«³⁶ (Engler 299, 2, 2100 – Riedlingers kursiv).

---

34. »Il se peut, en ce qui concerne un tel préfixe, qu’il n’y ait aucun sens défini, et que l’analyse en soit réduite à une distinction purement morphologique, à la vague conscience qu’il y ait là un élément qu’on ne peut confondre avec d’autres catégories d’éléments. Ce préfixe peut être reconnu par la langue plus ou moins nettement, mais sans posséder de sens défini.»

35. »son degré de signficativité, de clarté, de forme, et de sens est parfaite«.

36. »Celle-ci [i.e. la langue] a le sentiment que *er-* est du meme ordre que *ent-* (en tout cas, pas du même ordre que *geben*), *sans qu’elle puisse* lui donner le sens plein qu’aurait un mot séparé. Ainsi la langue peut avoir le sentiment de l’existence de ces préfixes à un degré très divers, et c’est dans la mesure de ce *sentiment* qu’ils sont une réalité pour la langue.«

For at oversætte denne observation til engelsk må man tage en direkte konfrontation med problemet om, hvordan man skal håndtere det, der omtales som 'fornemmelsen,' 'følelsen' eller 'meningen' i et sprog, og som måske kan konstituere et element som en sproglig realitet. Jeg tror, at engelsk, idet vi sætter det som agens, er mere tilbøjelig til at acceptere, at et sprog kan 'genkende' eller 'acceptere' noget som et element af sproget, end at et sprog 'føler', at det er et element. *Glas* er mere dristig i sin afprøvning af tilskrivninger af agens i forhold til sprog. Idet det henleder opmærksomheden på genlyd, associationer og sammenklumpninger, påstår det ikke kun at vise, hvad der muligvis er slående for nogle ører (eller øjne), men at afsløre hvad sprog og dets mekanismer gør.

For Saussure er det i sidste ende sådan, at prøven på hvorvidt elementer anerkendes af sproget, er det omfang i hvilket man kan anvende dem i en ny formation.

»Hvad er det absolutte, afgørende bevis for at disse præfikser er levende? Det vil alene være analogisk nydannelse, det er fordi jeg kan danne *redémissionner, recontempler* uden nogen sinde at have hørt dem (jf. alle de *re* man placerer foran ord der ifølge ordbogen ikke tillader det!)«³⁷ (Engler 390, 2, 2590).

Der appelleres til de performative muligheder, som er indskrevet i systemets struktur, især når det gælder »*l'analogie créatrice*« [den kreative analogi]. Saussure refererer, at mange sprogforskere har opfattet kreativ analogi som »falsk analogi« på grund af at kreativ analogi på en tvivlsom måde indfører nye former ud fra analogien med andre, hvor der er andre historisk bekræftede former der skulle have været tilstrækkelige (223/162-3). Men Saussure argumenterer, at såkaldt »falsk analogi« med sin produktivitet tværtimod er en sand manifestation af sprogets struktur. »Analogi er helt igennem grammatisk«³⁸ (226/165). Analogisk nydannelse afslører sprogets fornemmelse for dets operative bestanddele, dets struktur.

»La création analogique«, som Saussure kalder et »enormt fænomen,« er selv kun et særligt tilfælde af fortolkningens generelle proces, igennem hvilken »sprogsystemet fremstiller sine enheder for sig selv og organiserer dem for sig selv på den ene eller på den anden måde, og derefter kan det bruge dem til nydannelse gennem analogi.«³⁹ (Engler 379, 2, 2527). Redaktørerne af

---

37. »Quelle est la preuve absolu, péremptoire, que ces prefixes sont vivants? Ce ne sera que la creation analogique, c'est parce que je puis former redémissionner, recontempler, sans les avoir jamais entendues (cf. tous les *re* que l'on place devant les mots qui d'après le dictionnaire ne l'admettent pas!).«

38. »Tout est grammatical dans l'analogie.«

Course gav et appendiks titlen »Analyse subjective et analyse objective«, hvor den førstnævnte er en analyse, der udføres af dem, der taler sproget, deres fornemmelse for dets struktur, i modsætning til den 'objektive' analyse, der udføres af lingvister, som baserer deres konklusioner på de bekræftede historiske former, ud fra hvilke sprogets nuværende tilstand udviklede sig. Saussure forsvarer selvfølgelig den subjektive analyse som en afspejling af sprogets operative struktur. »I virkeligheden er den subjektive analyse ikke er mere falsk end den 'falske' analogi. Sproget tager ikke fejl«⁴⁰ (251/183).

»La langue ne se trompe pas,« og sprogforskere er nødt til at forsøge at finde ud af hvilke distinktioner det foretager, med hvilke enheder det arbejder.

»Sprogsystemet bruger sin tid på at fortolke og opløse, hvad det indeholder af tilskud fra de forudgående generationer – det er dets levevej! – for derefter ved hjælp af de delelementer, som det har erhvervet, at sammensætte nydannelser. Og danner så nye konstruktioner ud fra de underenheder det har fået. Således har *somnoler* ('blunde') kun kunnet dannes ved at man har opløst verber der ender på *er* og adjektivet *somnolent* ('sovnig') på en bestemt måde«⁴¹ (Engler 386, 2, 2573).

Sprog – sprogsystemet – fører sin egen tilværelse, fremstiller sig selv for sig selv, og det er den funktion som burde tiltrække vores opmærksomhed. Er det konceptet for *Glas*?

Alle disse spørgsmål – præfiksernes status, analogien kontra den falske analogien og systemets opløsning eller selvanalyse – fører os tilbage til det samme punkt, som er Saussures syn på sprogsystemet, et synspunkt som i sidste instans er overraskende i sin simpelhed. Han taler om »den fundamentalt identiske karakter af alle de synkrone kendsgerninger«⁴² (*Cours* 187/*Course* 136) og fastholder at »grammatikkens enhed og realitet kun er forskellige navne til at betegne forskellige aspekter af den samme generelle

---

39. »la langue se représente les unités et se les dispose de telle ou telle façon, et ensuite elle peut les utiliser pour la création analogique.«

40. »En fait, l'analyse subjective n'est pas plus fautive que la 'fautive' analogie. La langue ne se trompe pas.«

41. »La langue passe son temps à interpréter et à décomposer ce qui est en elle de l'apport des générations précédentes – c'est là sa carrière! – pour ensuite avec les sous-unités qu'elle a obtenues combiner de nouvelles constructions. Ainsi *somnoler* n'a pu être formé qu'en décomposant des verbes en *-er* et *somnolent* d'une certaine façon. *Somnolent* kommer fra det latinske *somnolentus*, 'lugter af søvn', som består af *somn+olentus* 'søvn' + 'lugter'. Men på moderne fransk analyseres *somnolent* som *somnol+ent*, som om det var præsens participium, og dermed er verbet af hvilket det i så fald skulle være en tillægsform, *somnoler*, dannet. *Cours* 284/*Course* 170.

42. »la nature au fond identique de tout les faits de synchronie.«

kendsgerning: de sproglige modsætningers spil⁴³ (168/122). Riedlingers notater til den anden forelæsningsrække opsummerer det på en udmærket måde:

»Hvori består alt det, der findes i en tilstand i sproget? Vi sagde, at det var et spil mellem forskelle (kommer af den kendsgerning at ordet er valgt arbitrært!). Der er en bestandig opposition af værdier ved hjælp af lydforskelle, men det drejer sig altid om forskelle der manifesterer sig i en relativ enhed; inden for en større enhed, der forener dem, har vi underenheder, der står i modsætning til hinanden. Alt drejer sig om forskelligheder, om grupperinger. Thi her må vi opstille en fundamental skelnen – som jeg ikke har sagt noget om indtil nu – hvis vi ønsker at gøre nogen form for fremskridt: ... Der er to måder for et ord at være nær, koordineret med, sammenlignet med, i forbindelse med et andet [ord]; man kan kalde dette for ordenes to levesteder, eller de to sfærer af forhold iblandt ord.«⁴⁴

Disse to sfærer af forhold er »et indre skatkammer som gør det ud for hukommelsens realsystem«⁴⁵ og »diskursen, talekæden.«⁴⁶ Eller som den publicerede *Course* udtrykker det: »Alt det der udgør en sprogtilstand, bør kunne føres tilbage til en teori om syntagmer og til en teori om associationer«⁴⁷(188/136). Traditionelle distinktioner mellem morfologi, syntaks og leksikografi er illusoriske; alle disse forhold involverer det samme fænomen. »Der er grupperinger af syntagmatiske forskelle og grupperinger af associative, mentale forskelle. I sprogsystemet er der kun forskelle og ingen positiv kvantitet. Men disse forskelle kan udfolde sig på to akser: talelinien og de

---

43. »unité et fait de grammaire ne sont que des noms différents pour désigner des aspects divers d'un même fait général: le jeu des oppositions linguistiques.«

44. »En quoi consiste tout ce qui se trouve dans un état de langue? Nous avons dit que c'était un jeu de différences (vient de ce que le mot est arbitrairement choisi!). Il y a perpétuellement une opposition de valeurs au moyen de différences phoniques mais il s'agit toujours de différences qui se manifestent dans une unité relative; au sein d'une unité plus vaste qui les réunit nous avons des sous-unités qui s'opposent entre elles. Tout revient à des différences, tout revient à des groupements. Or ici il faut poser une distinction fondamentale – dont je n'ai rien dit jusqu'ici – si on veut avancer d'un pas: ... Il y a deux manières pour un mot d'être voisin, coordonné, rapproché, en contact d'un autre; on peut appeler cela les deux lieux d'existence des mots, ou les deux sphères de rapports entre les mots.« Ferdinand de Saussure: *Deuxième Cours de linguistique générale d'après les cahiers d'Albert Riedlinger et Charles Patois*. Redigeret og oversat af Eisuke Komatsu og George Wolf. Oxford 1997, pp. 51-52. Herefter forkortet *Deuxième*.

45. »le trésor intérieur qui équivaut au casier de la mémoire.«

46. »le discours, la chaîne de la parole.«

47. »Tout ce qui compose un état de langue doit pouvoir être ramené à une théorie des syntagmes et une théorie des associations.«

interne, mentale sammenligninger, af form med form«⁴⁸ (Engler 304, 2, 2132).

Sprogsystemet er to former for forskelligheders spil, der er gjort mulige af associationer i diskursen og i lageret af former, og dette spil skal opfattes som en motivationsproces, der gør det muligt at skabe og forstå sekvenser. Og som den forudgående diskussion gør klart, angiver Saussure ingen grænser for disse associationsprocesser. »Hvert element får os til at tænke på det andet: alt hvad der er lignende og forskelligt på en eller anden måde, viser sig omkring hvert ord, ellers ville sprogets mekanisme være umulig«⁴⁹ (*Deuxième* 53). Eller igen: »Ethvert ord fremkalder uundgåeligt ved association alt, hvad der kan ligne det«⁵⁰ (Engler 312, 2, 2181). Vi er helt sikkert tættere på *Glas'* verden end vi kunne have forventet.

Idet han omtaler bemærkningerne om *glas* i den publicerede *Course*, spørger Derrida med et spørgsmål, man kunne have taget for at være retorisk: »Hvad bliver tilbage af sprogets interne system, af 'de organiske elementer af et sprogsystem,' når det er blevet rensset, frataget alle disse kvaliteter, disse tillagte egenskaber, denne udvikling?«⁵¹ (*Glas* 108/94). Svaret er ikke kun, at ved at benægte motivationen af tegn ville man have elimineret et betydningsfuldt aspekt af sproget, men snarere at naturen af sprogsystemets fundamentale mekanismer ville være blevet benægtet, fordi systemet kan opfattes som en motivationsmekanisme. Saussures opfattelse af sprogsystemets mekanismer – spillet mellem forskelle, virkningen af analogi, serier som frembringer enheder af ubestemt status og frem for alt: grammatik som en motivationsproces – udelukker en teori baseret på tegn rensede for motivation, eller en som ikke tillader en strukturel 'åbenhed' i dette »*système interne de la langue*.«

Derrida havde også spurgt på en retorisk effektiv måde, hvad nu hvis:

»sprogets interne system ikke eksisterer, eller hvis man aldrig bruger det, eller hvis man i det mindste kun bruger det samtidig med, at man kontaminerer det, og denne kontamination er uundgåelig, altså regulær og

---

48. »Il y a des groupements de différences syntagmatiques et des groupements de différences associatives, mentales. Il n'y a dans la langue que des différences et pas de quantité positive. Mais ces différences peuvent s'exercer sur deux axes: ligne parlée et comparaisons internes, mentale, de forme à forme.«

49. »Chaque élément nous fait penser à l'autre: tout ce qui est semblable et dissemblable en quelque sorte se présente autour de chaque mot, autrement le mécanisme de la langue serait impossible.«

50. »Un mot quelconque évoque inévitablement par association tout ce qui peut lui ressembler.«

51. »Que restera-t-il du système interne de la langue, des 'éléments organiques s'un système linguistique,' quand on l'aura purifié, dépouillé de toutes ces qualités, de ces attributions, de cette évolution?«

‘normal,’ udgør en del af systemet og dets måde at fungere på, udgør en del af det, det vil desuden sige, at det gør systemet, somudgør helheden, til en del af en større helhed end det selv⁵² (Glas 109/94).

Vi kunne måske nu driste os til at komme med et svar på dette spørgsmål, hvis reducerende hyperbolske logik (fra benægtelsen af systemets eksistens til benægtelsen af at man bruger det, til antydningen af at man kun bruger det ved at kontaminere det) har en helt anderledes status i vores tid, hvor ideen om et sprogsystem er godt etableret, end den kunne have for en Saussure, der kæmpede for at etablere idéen om sprog som et synkront system snarere end en historie. Saussures diskussioner om mangfoldige sprog, som optog en meget større plads i hans forelæsninger end de gjorde i den publicerede *Course*, henviser til en række vidnesbyrd på et sprogs ubestemmelighed – dets grænser, dialekters glidning over i hinanden og glidningen fra dialekt til sprog – og på vanskeligheden ved at afgøre hvad der måske kan anses for at være et sprogs karakteristika og struktur til enhver tid i dets historie. Alligevel bekræfter han behovet for at antage et sprog eller sprogsystem som det vigtigste objekt at udforske, selv om det strengt taget ikke eksisterer. Selvom »*le système interne de la langue*,« »*le trésor intérieur*,« som er deponeret i hjernerne på dem der taler det, aldrig er helt det samme fra én talende til en anden, er det stadig en realitet for de talende, et ubønhørligt, uundgåeligt træk ved deres liv og deres verden. Det er det (sprogsystemet) de møder, og de bruger det. Endvidere er kreative, innovative muligheder ligesom de analogiske, især såkaldt falsk analogi, gjort mulige ved hjælp af sprogsystemet – en betragtning Saussure lægger særlig vægt på. Kontaminationen af sprogsystemet er virkelig et træk ved dets brug – normalt og regulært, en del af systemet – og det gør systemet til et eksempel på motivation, hvilket der er andre eksempler på, såsom dem der kommer frem i Saussures arbejde med anagrammer. Sproglig motivation, en del af systemet, kan derfor virkelig siges at overskride sprogsystemet, sådan som Derrida gør gældende.

Men hvad så? For det var Derridas spørgsmål, hvad enten virkeligt eller retorisk eller overvirkeligt i sin væren retorisk. Hvad så?

Hvis alle eller hvilke som helst af disse betingelser er opfyldt, som de synes at være, så er vi nødt til at tænke anderledes over sprog og ikke opfatte

---

52. »le système interne de la langue n'existe pas ou que l'on ne s'en serve jamais ou que du moins l'on ne s'en serve qu'en le contaminant et que cette contamination soit inévitable, donc régulière et »normale«, fasse partie du système et de son fonctionnement , en fasse partie, c'est-à-dire aussi bien fasse de lui, qui est le tout, une partie d'un plus grand que lui« (109).

motivation som en irrelevant tilfældighed, der vilkårligt rammer et system af arbitrære tegn. Men er det vi har brug for, en teori om uundgåelig kontamination, som Derrida foreslår – en teori til hvilken *Glas* ville tilbyde os et utal af materialer? Måske er det sådan. Alligevel tager Saussure en anden vej, idet han opmuntrer os til at tænke på dette systems måde at fungere på, som er større end det der er omfattet af idéen om ‘normalt’ sprog, ikke med hensyn til overskridelse og kontamination, men med hensyn til forskellige former for forskelle og motivation der lægger op til, kunne man forestille sig, at vi skulle forsøge at teoretisere over de forskellige former for motivation, som mobiliserer, som kan mobilisere, forskelle.

Men, vil nogen måske indvende, dette er alt sammen meget godt, blot har man grebet fat i nogle af Saussures bemærkninger om grammatik som motivation for at undgå problemet, for Derrida er ikke interesseret i motivation *per se*, men i de formodentlig marginale aspekter af sprog og sprogbrug der bliver sat til side, når sprogvidenskab og andre former for systematisk tænkning definerer de objekter, som de undersøger. Det virkelige spørgsmål har ikke at gøre med motivationen af tegn, men, som man udmærket ved, selv om man lader som om man ikke gør, om hvorvidt sprog er noget om hvilket der kunne være en systematisk teori, eller hvorvidt dets natur ikke altid er at slippe af sted.

En sådan protest har en vis styrke, selv om jeg afviser ideen om, at Saussures ‘bemærkninger’ om motivation (snarere ‘argumenter’) ikke i central forstand vedrører det spørgsmål som Derrida siges at beskæftige sig med, og antydningen af, at Derrida ikke rigtig er interesseret i problemet angående sproglig motivation. Min påstand er præcis, at Saussure forsøger at teoretisere dette objekt, hvis natur altid vil forblive paradoksalt u håndgribelig, uafgrænselig. Når alt kommer til alt er det velkendte princip at der i sprogsystemet kun er forskelligheder uden positive vilkår, en sådan teoretisk formulering af en betingelse som per definition gør et sprog uafgrænselig fordi forskelle er uendelige.

Adskillelsen af *langue* fra *parole* og af synkron fra diakron, påstanden om den synkrones beskrivelses fortrinsret, der var aldeles nødvendig i Saussures tid som modvægt til overvægten af historisk filologi der undlod at undersøge sprogsystemets egen natur – alt dette har ført til forestillingen om Saussure der dogmatisk foreslår et idealiseret, selvberørende sprogsystem og bydende sætter alt til side, der ikke var en del af dette system, lige fra sprogudøvelse over motivation til historisk udvikling. Men motivationsprocesserne, som han identificerer som sprogets grammatik (som bestemmer kombinationerne), er de samme som dem der virker i den historiske udvikling drevet af analogi, i hvilken elementer bliver opløst og sammensat på ny. Endvidere anerkender han vanskeligheden af at adskille *langue* fra *parole*,

synkront fra diakront, lige præcis hvad angår den sproglige kreativitet, der styres af analogiseringsprocesserne. Sprogsystemet er ikke en selvberørende entitet, men er gennem sine fundamentale mekanismer involveret i den *flottement*, som *Glas* så glimrende viser.

Når han fokuserer på det »umådelige fænomen,« analogi, bemærker Saussure at »ubeslutsomhederne, omtrentlighederne, de halve analyser, slingeren, er et konstant træk ved de resultater som sprogsystemet når frem til gennem sin aktivitet«⁵³ (Engler 392, 2, 2602). Analogi, som selvfølgelig er en form for motivation og en vigtig faktor i sproglig forandring (ligeså betydelig som fonetisk forandring),⁵⁴ skaber en del forvirring om skillelinen mellem synkront og diakront. Hvis det medfører forandring, er det så ikke diakront? Alligevel er det blevet præsenteret som en grammatisk og derfor synkron mekanisme. »Vi må ganske vist sige, at dette er et vanskeligt punkt i distinktionen mellem synkront og diakront. En synkron kendsgerning er nødvendig for at skabe analogien; helheden, sprogets system er nødvendig«⁵⁵ (Engler 390, 2, 2591). Som sproglig forandring ligner det bestemt et diakront fænomen, men »det kan ikke benægtes at en analogi kun kan fremkaldes af de synkrone kræfter i systemet.«

Det umådelige fænomen analogi, som involverer sprogets analyse af sig selv, er nøglen til sproglig analyse så vel som til nyskabelse. »*Création analogique*,« siger Saussure, giver »nyskabelse, ikke ud fra intet, men ud fra elementerne, som alle er givne, som i enhver litterær eller artistisk skabelse.«⁵⁶

Litterær skabelse optager ikke Saussure undtagen i hans arbejde med anagrammer, hvor hans undersøgelser af muligheden for litterær motivation af tegn ved hjælp af egennavne udgjorde det fundamentale problem (som dukker op igen i hans bemærkninger om præfikser og morfologi) ved det at afgøre, hvilke slags mønsterdannelse der har betydningsmæssige effekter, og hvilke der ikke har. Generelt er Saussures arbejde med anagrammer selvfølgelig blevet tilsidesat som værende irrelevant for projektet omkring en gene-

---

53. »Les hésitations, les à-peu-prés, les demi-analyses, les flottements sont un caractère constant des résultats auxquels arrive la langue par son activité«.

54. »Si l'on jette les yeux sur l'histoire de chaque langue en détail, on verra qu'elles ne sont qu'un fourmillement de phénomènes analogiques accumulés les uns sur les autres.«⁷ [Hvis man kaster et detaljeret blik på hvert sprogs historie, vil man opdage at de ikke er andet end en sværm af analoge fænomener akkumuleret oven på hinanden«] (Engler 393.2.2612).

55. »Il faut bien dire que c'est là un point très délicat dans la distinction entre synchronique et diachronique. Il faut un fait synchronique pour produire l'analogie, il faut l'ensemble, le système de la langue.«

56. »créations, non pas du néant, mais dont tous les éléments sont donnés, comme dans toute création littéraire, artistique«. Ferdinand de Saussure: *Cours de linguistique générale, Premier et troisième cours d'après les notes de Riedlinger et Constantin*. Ed. Eisuke Komatso, Tokyo 1993, p.99.

rel sprogvidenskab, og specielt irrelevant for teoretiseringen af *la langue*, men Simon Bouquet bemærker i en fængslende fortolkning af det Saussurianske tekstkorpus, at Saussure afbrød arbejdet med anagrammer for at udarbejde indledningen til sin anden forelæsningsrække, hvor hans filosofi om sprog »prend son envol,« og at »det ikke er forbudt at antage, i modsætning til de fortolkninger der ofte er blevet fremsat, at denne søgen efter anagrammer fører til teorien om værdi.«⁵⁷

Dette er en idé der vil kræve en hel del arbejde, og den står endnu tilbage at blive udforsket. Men det man kan sige er, at eftersom teorien om værdi flytter betydningen i sin insisteren på *signifiées* afhængighed af det uendelige netværk af tegn, leder den os tilbage til den Saussurianske formulering anført tidligere: »Ethvert ord fremkalder uundgåeligt ved association alt det der kan ligne det.«⁵⁸ Hvis det er rigtigt, så er opgaven for en sprogteori at udforske hvilken vægt *peut* skal have her. Hvad kan den betyde? Lighed er uafgrænset, men mangler stadig at blive udforsket, og for at se hvad lighed kan betyde og hvad der kan være muligt som en effekt af lighed, kræves den slags radikal skrivning og læsning som foregår i *Glas*.

Kan vi således konkludere, at *Glas* viser os hvad Saussure eller en Saussuriansk sprogvidenskab kunne have gjort, hvis redaktørerne ikke havde konstrueret – gennem en strategi som viste sig at være ekstraordinær vellykket – en programmatisk sprogvidenskab baseret på radikale dikotomier, og under arbejdet hermed havde skjult ikke kun de tvivl og betænkeligheder som fortærede Saussure og forhindrede ham i at skrive sin egen bog, men frem for alt hans skarpsindige indblik i enhver sprogvidenskabs aporier, de umuligheder som er mulighedsbetingelsen for en systematisk sprogvidenskab? Her må svaret være 'nej,' for en Saussuriansk sprogvidenskabs binære modsætninger og programmatiske undtagelser understøtter *Glas'* overskridelser og muliggør dette skriftværk som blandt andet sætter os i stand til at værdsætte rigdommen i de tankebaner hos Saussure, der blev udelukket af programmet i *Course*.

Oversat fra engelsk af Henriette Backs. Redigeret af Jakob Lund og redaktionen.

---

57. Simon Bouquet: *Introduction à la lecture de Saussure*, Paris 1977, p.371: »il n'est pas interdit de supposer, à l'inverse des interpretations qui ont souvent été avancées, que cette quête d'anagrammes aboutit à la théorie de la valeur.«

58. »Un mot quelconque évoqué inévitablement par association tout ce que peut lui ressembler.«